

Petr Kubín (ed.)

BRÁNY PEKELNÉ JI NEPŘEMOHOU

Kapitoly
z pronásledování církví
v Československu
kolem roku 1950

KAROLINUM

Brány pekelné ji nepřemohou

Kapitoly z pronásledování církví v Československu kolem roku 1950

Petr Kubín (ed.)

Recenzovali: PhDr. Mgr. Václav Babička
doc. PaedDr. ThLic. Martin Weis, Th.D.

Vydala Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz

Redakce Josef Táborský

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První vydání

© Univerzita Karlova v Praze, 2013

Text © Daniel Feranc, Petra Gabrielová, Martin Jindra, Jan Kafka,
Vojtěch Novotný, Tomáš Petráček, Jan Stříbrný, 2013

Editor © Petr Kubín, 2013

ISBN 978-80-246-2085-5

ISBN 978-80-246-2764-9 (online : pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Úvodní slovo	7
Katoličtí mučedníci a oběti v padesátých letech 20. století Jan Stříbrný	9
Církevní politika KSČ v severovýchodních Čechách v letech 1949–1960 Jan Kafka	37
Tepelský převor Heřman Josef Tyl Daniel Feranc	48
Úvaha o počátcích Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty Vojtěch Novotný	72
Vyšetřování zaměstnanců Státního úřadu pro věci církevní v souvislosti s akcí VK – vyklizení klášterů Petra Gabriellová	83
Perzekuce Církve československé (husitské) po únoru 1948 Martin Jindra	94
Papež Pius XII. a komunismus Tomáš Petráček	110
Poznámka editora	120
O autorech	121

Úvodní slovo

Výročí dvaceti let od pádu totalitního režimu je vhodným okamžikem k retrospektivě. *Historia magistra vitae*: čtyřicetileté období komunismu je plné událostí, ze kterých se můžeme učit. Ježíš Kristus ostatně připomínal apoštolům, že mají rozpoznávat znamení času a učit se z nich. Podle slov svatého Pavla je i tvrdé období komunistického pronásledování pro církve „dobou příhodnou“ (kairos), „dnem spásy“ (srov. 2 K 6,1–2).

Na akcích tehdejšího režimu jsme mohli vidět, jak cílevědomě postupoval v úsilí zničit církve. Zaměřil se především na likvidaci církevního společenství: nejprve sloupů komunie – biskupů, pak vztahu kněží a laiků, jejich kontaktů a spolupráce. Likvidoval důležité duchovní opěrné body, kterými byly kláštery, pořádal monstrprocesy s intelektuálním trustem církve. Všechny tyto skutečnosti jsou znamením doby. Ukazují, kam až dojde režim založený na scestné ideologii nenávisti.

Církve v pronásledování, v tomto kairos, vyrostla jako v „lisu“. Byla vedena k tomu, aby vydávala svědectví. Velká řada svědků víry šla až k prolití krve a dala základ modernímu martyrologiu. Tito svědkové jsou nejen velkou ozdobou své doby, ale i jejím pozhnáním.

Pořádáním kolokvia jsme nechtěli jen připomenout všechny negativní stránky pronásledování, ale především znovu číst „znamení času“ a zprostředkovat zvláště mladé generaci události, které sama nezažila.

*Miloslav kardinál Vlč
arcibiskup pražský a primas český*

Katoličtí mučedníci a oběti v padesátých letech 20. století

Jan Stříbrný

„Ke konci druhého tisíciletí se církev opět stala církví mučedníků. [...] Jsou často neznámí, jako ‚neznámí vojíní‘ velké věci Boží!“¹ Tato slova Jana Pavla II. z jeho apoštolského listu *Tertio millennio adveniente* z listopadu 1994 jsou výstižnou charakteristikou zkušeností křesťanských církví ve 20. století v mnoha zemích Evropy i na ostatních kontinentech. Do nedávno minulých časů se tak vrátili martyrové, a to jak v širším smyslu, totiž ti, kdo věrohodnost své víry v čase pronásledování dosvědčili statečným jednáním a postojem, ale především v onom základním významu, jak ho chápala prvokřesťanská církev – mučedníci, kteří stvrdili svou věrnost Kristu obětí vlastního života, „vydali svědectví Kristu až k prolití krve“.² V Čechách, na Moravě a ve Slezsku prošli křesťané, a to napříč všemi konfesemi a národnostmi, těžkou zkouškou pronásledování za obou totalitních režimů minulého století (a zdejší němečtí křesťané také v rámci násilností zejména v prvních poválečných měsících). Právě „lidé víry“ tak patří mezi první novodobé „vězně svědomí“. V místní katolické církvi se to týkalo tisíců věřících mužů i žen všech stavů a povolání – kleriků, řeholníků i laiků, a to ze všech zde žijících národností, zejména Čechů, Němců, Slováků a Poláků.

Duchovní a intelektuální formace v meziválečné církvi

Dříve než zaměříme svou pozornost na padesátá léta minulého století, je nezbytné se alespoň ohlédnout na dvacet pětadvacet předcházejících let, kdy vyrůstala a byla formována nová generace katolických křesťanů, abychom porozuměli motivaci a mnohdy neobvyklé statečnosti těchto

1 *Tertio millennio adveniente. Apoštolský list Jana Pavla II. O přípravě na jubilejní rok 2000 z 10. listopadu 1994*, Praha 1995, s. 38–39.

2 *Tertio millennio adveniente*, s. 39.

odpůrců i obětí komunistické totality. Jestliže označíme třináct let mezi roky 1925–1938, tedy „dlouhá“ třicátá léta, za „zlaté desetiletí“ českého katolictví, resp. katolictví v českých zemích ve 20. století, bude nutné to doložit alespoň základními fakty.

Setkávaly se zde iniciativy a inspirace z roviny univerzální církve, jejichž smyslem byla proměna některých strnulých a setrvačných forem působení, s nově nabývaným sebevědomím místní církve, která postupně nalézala pozitivní odpověď na protikatolickou vlnu z počátku dvacátých let. Pevnou a přitom pružnou formu poskytovala Katolická akce, plně rozvíjená z iniciativy papeže Pia XI.,³ do níž se postupně začleňovaly různé katolické spolky a aktivity, aniž by se ztrácela jejich rozmanitost a pluralita.

Jednou z významných inspirativních metod duchovní i praktické formace se stal tzv. *jocismus* (JOC, *Jeunesse ouvrière chrétienne*) abbého Josefa Cardijna,⁴ který se zrodil při jeho pastorační práci mezi belgickými dělníky a byl v roce 1925 potvrzen papežem Piem XI.; následně se rozšířil i mezi zemědělskou a studentskou mládež. Zásadní roli přitom sehrál jeho princip „*formation par action*“ (formace skrze činnost) a základní pravidlo – vidět (tedy evidovat), soudit (tedy rozlišovat a vytvořit si názor) a jednat. Inspirativní osobnosti v některých řeholích – vzpomeňme alespoň dominikána Silvestra Braita a františkána Jana Evangelistu Urbana – přinášely spirituální podněty k prohloubení osobního duchovního života poukazující „na hlubinu“.⁵ Stále populárnější se mezi křesťanskou mládeží stával i skauting, jehož zásady využíval např. charismatický kněz Method Klement, benediktn z pražských Emauz, při formaci chlapců-ministrantů v rámci *Legio angelica*.⁶ Tradiční spolkové aktivity rozvíjel Českosloven-

3 Pius XI. v první encyklice *Ubi arcano* (z 23. 12. 1922) mj. vyzýval, aby v každé diecézi vznikla jako čistě náboženská, nepolitická aktivita Katolická akce. Měl to být organizovaný laický apoštolát, v němž by laici v těsném sepětí s biskupy, kněžími a řeholníky byli plně zapojeni do evangelizačních úkolů církve.

4 Viz Victor Conzemius, *Proroci a předchůdci*, Praha 1997, s. 223–235 (kapitola Josef Cardijn. Život pro dělnickou mládež).

5 Silvestr Maria Josef Brait OP (1898–1962), dominikán, kněz, teolog, vyhledávaný kazatel a exercitátor. Od roku 1926 vydával revue pro duchovní život *Na hlubinu* a podílel se na řadě dalších vydavatelských aktivit dominikánů. Autor mnoha nábožensko-esejistických článků a teologických traktátů, profesor na řádovém teologickém učilišti v Olomouci (1930–1950). V procesu s představiteli řádů (31. 3.–5. 4. 1950) odsouzen k patnácti letům vězení (údajná velezrada a vyzvědačství). Propuštěn na amnestii v květnu 1960 s podlomným zdravím; zemřel v Praze 25. 9. 1962.

6 *Legio angelica* měla za cíl podněcovat u chlapců-ministrantů povolání ke kněžství, přičemž se výraznou součástí výchovy stal skauting. Spolek, který založil v roce 1929 emauzský benediktn Method Klement OSB (1889–1979), měl v létě 1939 na 4000 členů. Byl zlikvidován

ský orel s cílem vychovávat tělesně i duchovně vyzrálé křesťany. Kromě činného apoštolátu mezi venkovskou, dělnickou a zaměstnaneckou mládeží, která byla organizována v rámci Sdružení katolické mládeže, se církve soustředila na středoškolské a vysokoškolské studentstvo, akademický a intelektuální svět. Pro stovky studentů byla Česká liga akademická a Akademické sdružení Moravan a jejich aktivity druhým domovem, kde nacházeli zásadní životní orientaci. Inspirativní podněty přinášelo rovněž každoroční setkání studentské mládeže s křesťanskými intelektuály a umělci, nazývané Akademický týden, jež vzniklo z iniciativy dominikána Metoděje Habáňe,⁷ a františkánské Studium catholicum pro teologické vzdělávání vysokoškoláků, založené Janem Evangelistou Urbanem.⁸ Pozoruhodných kvalit dosáhlo křesťanstvím se inspirující umění, přičemž právě v tomto období došlo ke konverzi řady vynikajících umělců.

Nacistická perzekuce a poválečná obnova církve - zrození svědků víry

V čase národního ohrožení za nacistické okupace se církve stala pro mnohé oázou, kde se udržovaly duchovní i národní hodnoty. Právě období druhé světové války bylo prvním časem velké zkoušky a tříbení. Většina zmíněných aktivit byla zakázána, část z nich pokračovala ve skrytosti s důrazem na duchovní a mravní kvalitu. Stovky věřících byly perzekvovány, prošly vězením a koncentračními tábory, řada z nich zahynula.⁹

---

po prázdninách roku 1941. Viz Jiří Reinsberg – Bohumil Svoboda, *Legio angelica a P. Method Klement OSB*, Svitavy 2000.

- 7 Metoděj Petr Habáň OP (1899–1984), dominikán, kněz, teolog, filozof a psycholog; mimořádně inspirativní osobnost. Od roku 1928 profesor na řádovém teologickém učilišti v Olomouci, šéfredaktor Filosofické revue (1929–1941 a 1945–1948), hlavní představitel (neo)tomistické filozofie v Československu. V letech 1945–1950 profesor v biskupském semináři v Litoměřicích; po únoru 1948 krátce vězněn (znovu v roce 1950). Do roku 1970 působil pod trvalým dohledem režimu v duchovní správě, přitom rozvíjel rozsáhlou skrytou činnost. Více viz Václav Stratil, *Akademické týdny na Moravě. Vzpomínka i podnět*. Olomouc 1998; Bohuslav Smejkal, *Metoděj Habáň a Akademické týdny*, in: Teolog, filozof a psycholog P. Metoděj Habáň OP (1899–1984), jak jsme ho znali, Olomouc 2000, s. 86–90.
- 8 Jan Evangelista Josef Urban OFM (1901–1991), františkán, kněz, teolog; mimořádně inspirativní spirituální osobnost. Zakladatel laického apoštolátu III. řádu sv. Františka (1927) a vzdělávacího díla Studium catholicum (1936). V procesu s představiteli řádů byl v dubnu 1950 odsouzen za údajnou velezradu ke čtrnácti letům vězení; propuštěn v roce 1963. Václav Ventura, *Jan Evangelista Urban – život a dílo. Sonda do dějin české teologie a spirituality*, Brno 2001, s. 26–28.
- 9 V letech 1939–1945 bylo podle stávajících poznatků postiženo perzekucí 371 kněží, řeholníků, jednotlivě i řeholnic; asi 75 z nich zahynulo. Více viz Jan Stříbrný, *Církve a náboženský*

Katolická církev, stejně jako ostatní křesťanské církve, pro vlastenecké chování a podíl na rezistenci i odboji nemalé části kléru, řeholníků a laiků vyšla z války s mimořádným kreditem, což významně přispělo k opětovnému sblížení katolíků s národem. Velmi rychle se vzpamatovala z válečných ran a s velkou energií začala obnovovat své tradiční struktury a přerušené aktivity z předválečné doby. Zrodila se však i řada nových, často neformálních spirituálních iniciativ. K nejvýznamnějším patřila především síť kroužků vznikající mezi vysokoškoláky a nazývaná Rodina, jejímž hlavním iniciátorem byl chorvatský jezuita Tomislav Kolakovič¹⁰. V roce 1947 se z podnětu Vladimíra Neuwirtha na severní a střední Moravě ustavilo podobně zaměřené Společenství.¹¹ V obou aktivitách se kladl důraz na formování křesťanských osobností cestou trvalého sebevzdělávání, rozvoje osobní spirituality a činného apoštolátu. Záhy se ukázalo, jak důležitý a předvídaný to byl vklad pro odolnost církve v čase nové zkoušky.

Na prahu komunistické totality tu stála církev s obnoveným sebevědomím, s výraznou a poměrně početnou duchovní a intelektuální eli-

---

život za nacistické okupace, in: Jiří Mach (ed.), *Vlastenectví, církve a společnost v proměnách 19. a 20. století*, Dobruška 2009, s. 123–126.

- 10 Tomislav Kolakovič (vl. jm. Stjepan Poglajen, 1906–1990?), kněz, jezuita, katolický publicista, původem z Chorvatska. Při svých teologických studiích v Belgii (1932–1936) se seznámil se zakladatelem hnutí Křesťanské dělnické mládeže (JOC) mons. Cardijnem a metody jocismu poté plně uplatňoval ve své činnosti. V letech 1937–1941 působil z Záhřebu, krátce v Sarajevu a po okupaci Jugoslávie nacisty (duben 1941) byl poslán do Splitu (Dalmácie obsazena Italy). Po svém vyhoštění přijel v září 1943 na Slovensko a rozvinul zde mimořádně aktivní činnost především mezi akademickou mládeží, kdy rychle vznikala síť jocistických kroužků, tzv. Rodina. V letech 1945–1946 rozšířil své působení i do Čech, kde kroužky Rodiny začaly vznikat zejména v Praze. Počátkem roku 1946 vykonstrovala StB na Slovensku akci proti silnému vlivu Demokratické strany, přičemž byla stíhána řada aktivistů Rodiny (tzv. Kolakovičova aféra); také Kolakovič byl od ledna do června vězněn a poté počátkem srpna 1946 narychlo opustil Československo. Viz Ján Komorovský, *Osobnosť Tomislava Poglajena-Kolakoviča a jeho pôsobenie na Slovensku*, in: Zborník zo seminára *Moderný evanjelizátor 20. st.* Prof. Kolakovič a jeho žiak Anton Neuwirth a ich posolstvo mladej generácii, Bratislava s. a.; Václav Vaško, *Profesor Kolakovič*, Bratislava 1993; Jozef Jablonický, *Tomislav Poglajen-Kolakovič na Slovensku 1943–1946*, in: *Podoby násilia*, Bratislava 2000, s. 9–52.
- 11 Vladimír Neuwirth (1921–1998), katolický laik, teolog, filozof, kulturní historik a překladatel. Ve válečných letech 1941–1945 se začal angažovat v jocistických kroužcích, které organizoval dominikán Metoděj Habáň; podílel se na přípravě několika Akademických týdnů. V roce 1947 založil Společenství s úkolem pracovat na obnově světa v duchu evangelia; postupně se rozrostlo do tří větví – kněží a bohoslovci, svobodní laici, manželé (rodiny). Počátkem roku 1961 byl zatčen a ve velkém procesu s 22 členy Společenství odsouzen na 14 let vězení; podmíněčně propuštěn v dubnu 1968. Po sovětské okupaci odešel do exilu, od roku 1972 žil v Německu. V letech 1971–1977 pořádal v exilu Akademické týdny, roku 1972 založil s opatem Nanázem Opaskem křesťanské kulturní sdružení Opus bonum, v roce 1982 ve Frankfurtu nad Mohanem knihovnu Bibliotheca Cyrillo-Methodiana. Po návratu do vlasti (1992) žil v Opavě-Jaktaři a věnoval se především rozsáhlé přednáškové činnosti. Více viz *Dr. Vladimír Neuwirth*, Opava 2007.

tou. Tisíce věřících, zvláště v mladé a střední generaci, prošly důkladnou formací, měly prožitek společenství, vědomí sounáležitosti s církví, praktické zkušenosti z činného apoštolátu. Jejich silou byla samozřejmá, reflektovaná víra a postoj vnitřně svobodných a připravených křesťanů, kteří jsou ochotni se nasadit pro Boží věc.

Dříve než se zaměříme na svědky víry ve stalinistické éře domácího komunismu, připomeňme prorocká slova dvou mužů církve, kteří reprezentují vůdčí vrstvu zásadních ideových odpůrců nové totality – jezuitu Adolfa Kajpra a otce Oto Mádra.

Adolf Kajpr,¹² vězeň nacismu a komunismu a martyr v onom plném významu, byl v poválečném období známý především jako kazatel u sv. Ignáce a vedoucí redaktor týdeníku *Katolík*. V úvodníku jeho posledního čísla z 29. února 1948 s odkazem na vznešené heslo ve státním znaku „Pravda vítězí“ napsal nejprve kritická slova do vlastních řad, která však vyústila v jasné poselství pro věřící jeho doby (a zdá se, že nejen jeho doby): „Ohromná většina z nás, kdyby byla upřímná, by si musela s Pilátem odpovědět na otázku: Co je pravda? – Já to nevím, já se o to dosud málo staral. Proto je všechna ostatní naše práce budování na písku a my se musíme bezmocně dívat, jak se hrouť. [...] Nenalezli jsme cenu člověka, protože jsme se nenaučili upřímně modlit Otčenáš a vyčíst z něho onu základní rovnost a bratrství a svobodu, kterou nám přinesl Kristus. [...] Protože jsme neposlouchali jeho hlasu, proto musíme nyní poslouchat tolik nepravd a lží a nemáme takřka možnost se proti nim bránit. A přece jen pravda nás může učinit opravdu svobodné a šťastné a jen Kristus má tuto pravdu. Pravdu, ze které plyne vnitřní klid a mír, ze které plyne statečnost a síla, ze které plyne radost a štěstí. Toho všeho potřebujeme, toho všeho potřebuje svět kolem nás. My mu to musíme přinést ze svého nitra, neboť tam k nám mluví Pán.“¹³

A Oto Mádr,¹⁴ kterému bylo dáno, aby se pro nás stal jakýmsi svědkem-patriarchou za všechny velké martyry své generace, muže i ženy,

12 Adolf Kajpr SJ (1902–1959), kněz, jezuita, katolický publicista, kazatel a exercitátor. Po návratu ze zahraničních studií působil od roku 1937 v pražské rezidenci jezuitů u sv. Ignáce. Především pro svoji novinářskou činnost byl v březnu 1941 gestapem zatčen a prošel koncentračními tábory Terezín, Mauthausen a Dachau, odkud se vrátil v květnu 1945. V letech 1945–1948 byl vedoucím redaktorem týdeníku *Katolík*. Státní soud ho v procesu s představiteli řádů odsoudil v dubnu 1950 k dvanácti letům vězení (údajná velezrada a špionáž), byl vězněn krátce na Mírově, poté ve Valdicích a Leopoldově, kde v září 1959 zemřel.

13 *Když Pán mluví v událostech*, *Katolík* 11, 1948, č. 9, 29. 2. 1948, s. 1.

14 Oto Mádr (1917–2011), kněz, morální teolog, publicista. Po návratu z postgraduálních studií morální teologie v Římě (1948–1949) převzal vůdčí roli v podzemním katolickém hnutí vysokoškolských studentů. Zejména pro tuto činnost byl počátkem června 1951 zatčen a po roční

píše v předvečer zatčení onu nádhernou výzvu *Slovo o této době*, která zní jako velepíseň věrnosti, lásky a oběti v době „pro křesťany ne zvlášť příjemné“. „Hlavu vzhůru, bratři a sestry! Tato doba není pro křesťany zvlášť příjemná, ale pro křesťany správného formátu je to velký a nádherný čas. Jestliže mne pronásledovali, i vás budou pronásledovat.“ V takových slavných chvílích zpívá církev Pánu hrdinskou píseň lásky a věrnosti. Je to výsada i dar právě teď žít, milovat a bojovat. [...] Pro církev je to doba očišťování a zrání. Církev se očišťuje a vyrůstá zradou slabých a statečností věrných. Úkol této mimořádné doby je boj. Je to denní boj o vlastní duši s tělem, světem i ďáblem. Boj o duši pohanů kolem nás. [...] V této chvíli běží o to, vydržet. A protože nepřítel vyrazuje věrné biskupy a kněze, je čas ukázat mu, že Kristus bude žít a hlásat evangelium ve svých věrných křesťanech. To bude patrně zvláštní sláva tohoto pronásledování.¹⁵

Komunistické pronásledování církve – její mučedníci a oběti

Po únorovém převratu v roce 1948 se komunistický režim zaměřil zejména na katolickou církev, jak latinského, tak východního ritu. Snažil se ji všemi prostředky ovládnout, paralyzovat její veřejný vliv a fakticky ji uzavřít do vnitřních prostor chrámů. Diskriminační opatření vůči církvi se objevovala hned v roce 1948, v jejích řadách došlo i k prvním zatčením a soudním přelíčením. Poté, co byla v průběhu roku 1949 stanovena jasná strategie proticírkevní politiky, počet perzekučních zásahů narůstal a počínaje rokem 1950 totalitní moc odložila veškeré ohledy

---

tvrdé vyšetřovací vazbě jako představitel „ilegální“ Katolické akce ve veřejném procesu (11. až 13. 6. 1952 v Brně) odsouzen na doživotí (žaloba navrhovala trest smrti). Prošel věznicemi na Mírově a ve Valdčicích, odkud byl v červnu 1966 podmíněčně propuštěn. Rychle se zorientoval v situaci církve a v letech 1968–1969 se stal jednou z určujících osobností, které usilovaly o její obnovu – organizační, vzdělávací i publikační aktivity. Po propuštění z teologické fakulty a zákazu veřejné činnosti působil v letech 1970–1978 v pastoraci (Praha-Modřany, Dolní Žandov u Chebu). S odchodem do důchodu se roku 1978 vrátil do Prahy a až do listopadu 1989 se při veškerém riziku plně nasadil ve službě církvi; především jako významný organizátor katolického samizdatu (mj. vydával a redigoval Teologické texty a knižní edici *Duch a život*). Současně byl blízkým poradcem kardinála Tomáška, organizoval teologicko-filozofické semináře, zajišťoval bytové přednášky zahraničních teologů a filozofů atd. Přes svůj věk po roce 1989 ve své angažovanosti nepolevil, z Teologických textů učinil renomovaný časopis, vycházející dosud. Více viz Oto Mádr, *Slovo o této době, Výbor z díla*, Praha 1992; Oto Mádr, *V zápasech o Boží věc, Vzpomínky, texty a rozhovory*, Praha 2007.

15 *Slovo o této době*, in: O. Mádr, *Slovo o této době*, s. 209.

a začala uplatňovat tvrdé represivní metody, které se dotýkaly všech aktivních věřících. Sahaly od politických procesů, poprav, mnohaletého vězení, internace, táborů nucené práce, vojenské služby v Pomocných technických praporech a vystěhování přes administrativní postihy v zaměstnání nebo při studiu až po nejružnější omezení a šikany v každodenním životě.

Hlavní nápor směřoval proti hierarchii, důležitým církevním institucím a strukturám, katolickému tisku, mužským i ženským řeholím a aktivním laikům, působícím zejména v kroužcích Katolické akce a v Československém orlu. Stíháni byli samozřejmě ti věřící, kteří se při hájení práv a svobodného života církve i občanské společnosti zapojili do odporu proti komunistické moci a podíleli se na nejružnějších formách obrany proti režimnímu bezpráví. Právě pro první, stalinské období komunistické diktatury, vymezené roky 1948–1953, jsou charakteristické brutální metody vyšetřování, včetně otevřeného násilí, politické monstrprocesy a četné rozsudky smrti. Od poloviny padesátých let ubylo přímého fyzického násilí, ale nadále byly užívány nejružnější formy psychického nátlaku – dlouhé ponižující výslechy, doprovázené urážkami, vyhrožováním, vydíráním, několikaměsíční pobyty na samotce apod.¹⁶

Ve sledovaném období, tedy v letech 1948–1960, je mezi popravenými, umučenými či zemřelými na následky vyšetřování a věznění také nejméně 56 katolických křesťanů – 2 kanovníci, 26 diecézních kněží, 13 řeholníků, 2 řeholnice a 13 věřících, reprezentujících laiky.¹⁷

Předkládaná stať se chce soustředit právě na tyto svědky krve, kteří pro svou víru v Krista, věrnost církvi a svému svědomí a pro veřejně projevované mravní postoje položili život; místní církve by měla usilovat o to, aby jejich svědectví poznala, uchovávala a připomínala.¹⁸ Pokusme se nyní na základě dosavadních poznatků o základní typologii těchto martyků, totiž podle místa a způsobu úmrtí.

16 Vojtěch Vlček, *Perzekuce mužských řádů a kongregací komunistickým režimem 1948–1964*, Olomouc 2004, s. 123.

17 Údaje vycházejí z dosavadních výsledků práce na projektu Martyrologium katolické církve v českých zemích ve 20. století, který pro Českou biskupskou konferenci zpracovává Česká křesťanská akademie.

18 „Pokud je to možné, neměla by se v církvi jejich svědectví ztrácet. Jak bylo upozorněno v konzistoři, je třeba, aby se místní církve ze všech sil snažily uchovat památku těch, kdo podstoupili mučednictví, a shromažďovaly nezbytné doklady.“ Viz *Tertio millennio adveniente*, s. 39.

a) První kněžské i laické oběti a mučedníci

Nejspíše první kněžskou obětí¹⁹ se stal P. Vojtěch Rygal (* 10. 4. 1910 v Hulíně), katecheta na obecné i měšťanské škole v Holešově, aktivní sportovec, skaut a vzdělavatel místní jednoty Orla. Pro svoje pastorační a výchovné metody byl velmi oblíbený především mezi mladými a plně se věnoval jejich náboženské, etické, kulturní i tělesné výchově. Po únoru 1948 se stal pro své kritické názory na komunistický režim trnem v oku nové moci. Když mu bylo 22. března zakázáno učit na školách, okamžitě se rozhodl připojit ke skupině známých, kteří připravovali útěk do zahraničí. 24. března vyjeli vlakem z Holešova přes Prahu do Chebu a poté do Aše. Při pokusu o překročení hranic byl krátce po půlnoci 27. března 1948 poblíž nádraží v Aši pohraničníky zastřelen.²⁰

Jako jeden z prvních laiků zemřel na jaře 1948 ve vyšetřovací vazbě v Brně ing. Rostislav Sochorec (* 2. 7. 1900 ve Starém Městě /u Uherského Hradiště/). Byl funkcionářem ČSL na Moravě, významným zemědělským odborníkem (mj. se angažoval při zakládání lidoveckých zemědělských družstev), který navíc od roku 1928 se svou rodinou hospodařil na zakoupené usedlosti Prechov v Moravském Žižkově na Břeclavsku (za nacistické okupace na ni byla uvalena nucená správa). Po válce se stal jedním z čelných představitelů ČSL a Jednotného svazu českých zemědělců, byl členem Zemského národního výboru v Brně a v letech 1946–1947 poslancem Ústavodárného Národního shromáždění. Patřil k významným odpůrcům zemědělské politiky KSČ. V průběhu únorové krize došlo již 23. února 1948 k jeho zatčení, měsíc byl vězněn v Praze a poté převezen do vyšetřovací vazby v Brně. Zemřel za dosud nevyjasněných okolností 13. května 1948 v Psychiatrické léčebně v Brně-Černovicích.²¹

19 Za vůbec první obět komunistického násilí z kněžských řad lze však považovat faráře z Vizovic P. Antonína Vyslouzila (1890–1945), velmi oblíbeného pro svoji obětavost v kněžské službě i veřejnou angažovanost – mj. starosta Vizovic (1925–1928), kronikář města, předseda místní organizace ČSL, vzdělavatel Orla. Za nacistické okupace posiloval vlastenecké vědomí věřících, organizoval pomoc postiženým, podporoval ilegální odbojové hnutí. Po skončení války se zastával nespravedlivě obviněných z kolaborace, když poukázal na pravé kolaboranty (mezi nimi i tehdejší představitele KSČ na Zlínsku). Když se 9. 12. 1945 s patřičnými doklady vypravil do Prahy, byl ráno 10. 12. nalezen mrtvý na trati mezi Záběhořím nad Labem a Starým Kolínem. Podle svědectví byl 9. 12. kolem 22. hodiny vyhozen z vlaku. Viz Jaroslav Pospíšil, *Hyeny*, Vizovice 1996, s. 191–201, 212–217. Josef Pala, *Farnost Vizovice*, Vizovice 2008, s. 22–23.

20 Česká křesťanská akademie – Archiv projektu martyrologium (dále jen ČKA-AMart.) – Vojtěch Vlček, *P. Vojtěch Rygal* (rukopis).

21 ČKA-AMart., Helena Tvarůžková, *Ing. Dr. Rostislav Sochorec*, seminární práce na VOŠ sociální Caritas, Olomouc 2002. Michal Pehr a kol. (ed.), *Cestami křesťanské politiky, Biografický slovník k dějinám křesťanských stran v českých zemích*, Praha 2007, s. 239–240.

Na prahu roku 1950, kdy komunistický režim zahájil ostrou linii proticírkevní politiky, je přímo symbolickým martyrem farář v Číhošti u Ledče nad Sázavou P. Josef Toufar (* 14. 7. 1902 v Arnolci /u Polné/). Tento sympatický, zemitý muž se smyslem pro humor dokázal být svým farníkům nablízku v jejich běžných denních starostech i při jejich duchovním vedení. Po příchodu do Číhoště z nedaleké Zahrádky v dubnu 1948 se mu zakrátko podařilo výrazně oživit zdejší farnost a rychle si získat sympatie zejména mezi mládeží. Rozhodující okamžik v životě pátera Toufara nastal o třetí neděli adventní 11. prosince 1949, kdy se při dopolední mši svaté během jeho kázání začal pohybovat křížek stojící na svatostánku a zůstal nakloněn směrem ke kazatelně. Zpráva o této podivuhodné události se rychle rozšířila a do Číhoště přicházely stovky věřících i zvědavců z širokého okolí. Státní orgány, znepokojené narůstajícím zájmem, toto dění několik týdnů monitorovaly a nakonec, 28. ledna 1950, Státní bezpečnost faráře Toufara zatkla a odvezla do vyšetřovací vazby ve Valdicích u Jičína. Nejvyšší vedení KSČ se během krátké doby rozhodlo číhoštské události propagandisticky využít proti domácí církvi i Vatikánu. Proto byl Josef Toufar ve druhé polovině února podroben krutým výslechům a nakonec donucen podepsat výslechové protokoly, podle kterých pohyb křížku údajně sám zinscenoval (pozdější analýza jednoznačně prokázala, že byly stylizovány příslušníky StB). Brutální vyšetřování a zanedbaná lékařská péče podlomily jeho zdraví; 25. února 1950 byl v kritickém stavu převezen do státního sanatoria v Praze v Legerově ulici, kde krátce po operaci téhož dne večer zemřel.²²

b) Popravení svědkové víry

Nejvyšší tresty, vynášené v té době především Státním soudem, se nevyhnuly ani duchovním a celé řadě laiků. V reakci na zavraždění tří funkcionářů v Babicích u Moravských Budějovic večer 2. července 1951 rozpoutala komunistická moc odvetnou represivní akci mimořádného rozsahu, která měla zastrašit odpůrce režimu v širokém okolí.²³ Během pouhých deseti dnů státní orgány zinscenovaly v Jihlavě veřejný monstrproces (12.–14. 7. 1951) se 14 obžalovanými, z nichž 7 bylo odsouzeno k trestu smrti, mezi nimi i dva kněží – administrátor v Babicích P. Václav Drbola (* 16. 10. 1912 ve Starovičkách /u Hustopečí/) a farář v Horním

22 Miloš Doležal, *Jako bychom dnes měli zemřít*, Universum 20, 2010, č. 3 a 4; Jan Kalous, *Instrukční skupina StB v lednu a únoru 1950, Zákulisí případu Číhošť*, Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 194, Praha 2001.

23 Radovan Zejda, *Babice*, Třebíč 2001.

Újezdu (u Jaroměřic nad Rokytnou) P. František Pařil (* 21. 1. 1911 ve Vidoníně /u Křižanova/). Oba duchovní byli spolu s pěti dalšími odsouzenými v jihlavském procesu popraveni 3. srpna 1951 na dvoře Krajského soudu a věznice v Jihlavě.

Do této pětice popravených patřil i rolník ze Šebkovic u Moravských Budějovic Antonín Plichta st. (* 3. 1. 1894 v Šebkovicích). Na jeho osobě lze ukázat několik podstatných rysů, typických pro příslušníky selského stavu té doby – sebevědomí svobodného sedláka, zakotvenost v křesťanské víře a přirozená autorita u veřejnosti. Právě z tohoto základu vyrůstala jejich odolnost a odpor vůči komunistickému režimu, a naopak zejména proto se vůči nim stupňovala agresivita totalitní moci. A. Plichta jako občansky i nábožensky velmi aktivní člověk, za první republiky regionální funkcionář ČSL a Orla, se plně nasadil v protinacistickém odboji (skupina Lenka-jih), nějaký čas ukrýval i parašutisty ze západního výsadku Spelter. Po válce se vrátil do veřejného života opět v řadách Československé strany lidové, mj. se stal předsedou místního národního výboru v Šebkovicích a místopředsedou revolučního ONV v Moravských Budějovicích. Po únoru 1948 byl všech funkcí zbaven a při své přirozené autoritě se logicky stal jednou z vůdčích osobností protikomunistického odporu na jihozápadní Moravě. Při prvním pokusu o zatčení koncem dubna 1951 unikl a odešel do ilegality, ale 3. července byl ve svém úkrytu u Stehlíkových v Cidlině objeven, zatčen a do měsíce se jeho osud naplnil.²⁴

Osobností stejného typu a údělu byl i sedlák z Volduch na Rokycansku Stanislav Broj (* 28. 9. 1901 ve Volduchách),²⁵ vzorný hospodář, otec tří dětí, silně zakotvený ve víře, veřejně činný v obecní i okresní samosprávě. V meziválečném období člen agrární strany, po válce vstoupil do ČSL a stal se předsedou její okresní organizace v Rokycanech i předsedou okresního sdružení Jednotného svazu českých zemědělců. V roce 1946 byl zvolen poslancem Ústavodárného Národního shromáždění a patřil k nejvýraznějším odpůrcům zemědělské politiky KSČ. Po únoru 1948 se zapojil do rezistence proti režimu (mj. pomohl k odchodu do exilu dvěma lidoveckým poslancům, Štěpánu Bendovi a Bohumíru

24 Těžce postižena byla celá jeho rodina. Syn Antonín Plichta ml. zahynul 3. 7. 1951 při likvidaci skupiny babických atentátníků v poli u Bolíkovíc. Mladší syn Stanislav byl při tom těžce zraněn a ochrnl na dolní část těla; zcela bezmocný byl přesto 23. 5. 1953 v Praze popraven. Manželku s dcerou Ludmilou státní orgány vystěhovaly na Litoměřicko a veškerý rodový majetek Plichtových byl zkonfiskován. Viz Radovan Zejda, *Babice*, s. 98–104. Pavel Janoušek, *Případ Babice*, Třebíč 2001.

25 *Biografický slovník českých zemí*, 7. sešit (Bra–Brum), Praha 2007, s. 190.

Bunžovi). Již počátkem června 1948 byl zatčen a 8. prosince 1948 Státním soudem v Praze odsouzen k pěti letům vězení. Trest si odpykával v Plzni na Borech, kde byl počátkem roku 1950 obviněn ze spoluúčasti na vykonstruované vzpouře vězňů. V hlavním líčení se čtrnácti obžalovanými (vězni a příslušníky vězeňské stráže), konaném 11. a 12. května 1950 v Plzni, byl mezi třemi odsouzenými k smrti (příprava vzpoury a útěku). Popraven byl ráno 23. května 1950 v Praze na Pankráci.²⁶

Třetím popraveným knězem v souvislosti s babickou kauzou byl administrátor z Rokytnice nad Rokytnou (u Třebíče) P. Jan Bula (* 24. 6. 1920 v Lukově /u Moravských Budějovic/).²⁷ Za války jako alumnus kněžského semináře v Brně absolvoval bohoslovecká studia (1943–1944 v pracovním nasazení ve Vranovské Vsi na Znojemsku) a 29. července 1945 přijal kněžské svěcení. Nastoupil jako kaplan v Horním Újezdu a krátce nato v Rokytnici nad Rokytnou, kde se stal od července 1949 administrátorem. Mladý oduševnělý kněz s uměleckým nadáním (velmi dobře maloval), vzdělavatel místní jednoty Československého orla se plně nasadil pro svou kněžskou službu. Byl mezi svými farníky velmi oblíben a zvláště velký vliv měl na mládež. V době narůstajícího komunistického tlaku navštívil pátera Bulu koncem února 1951 bývalý spolužák z gymnázia Ladislav Malý, který se vydával za agenta zahraničního odboje. Mladého kněze oklamal historkou, že má na Západ převést pražského arcibiskupa Josefa Berana, který se prý chce před riskantní cestou vyzpovídat. Bula pomoc přislíbil, ale po varování faráře v Jaroměřicích nad Rokytnou P. Jana Podveského naznačil Malému svoji nedůvěru a krátce nato byl 30. dubna 1951 zatčen. Přestože Jan Bula nemohl mít na vraždě v Babicích žádný podíl, senát Státního soudu ho v jednom z následných procesů, konaném 13.–15. listopadu 1951 v Třebíči, odsoudil k trestu smrti. Poprava byla vykonána ráno 20. května 1952 na dvoře jihlavské věznice.²⁸

26 Podle zápisu o popravě na dotaz, zda má nějaké přání, prohlásil: „Chci jen prosit Boha, aby vám tuto vraždu odpustil. Víím, že umírám proto, že jsem chtěl mít svobodně zeměděle ve svobodné zemi. Oni také budou!“ Poté, co byl předán mistru popravčímu, zvolal: „Moje děti, odkazují vás ochraně Boží a Panny Marie, ženu také! Necht' žije svobodně Československo!“ Viz „*Spravedlnost*“ Alexeje Čepičky, *Justiční vražda poslance Broje*, <http://protikomunisticke.misto.cz/svedectvi/3e.htm>, 7. 2. 2011.

27 R. Zejda, *Babice*, s. 82–84.

28 Při posledním setkání s maminkou v předvečer popravý jí mj. řekl: „Maminko, musíme se rozloučit. Na tomto světě se už nevidíme. Budu na vás a na ostatní myslet do poslední chvíle... A potom vás budu s tatínkem očekávat u Pána Boha.“ Viz Jiří Mikulášek, *Sejdeme se v nebi, životní příběh mladého kněze Jana Buly*, Brno 2003, s. 1948.

c) Zemřelí ve vyšetřovací vazbě

Prvním místem, a často tím nejhruznějším, se pro zatčené stala vyšetřovací vazba, kde byli zcela vydáni napospas vyšetřovatelům Státní bezpečnosti. Při běžném používání tvrdých vyšetřovacích metod, včetně mučení, zde mnohdy zažívali dlouhé měsíce samovazby, psychického trápení a ponižování lidské důstojnosti. Zvláště u starších a nemocných toto období zanechalo těžké stopy na zdraví, nebo dokonce způsobilo jejich smrt; u sledovaných martyřů k tomu došlo nejméně v pěti případech. Kromě mons. Bohumíra Bunži, děkana ve Vyškově (zemřel 17. 10. 1950 v Praze na Pankráci), bývalého generálního vikáře litoměřické diecéze mons. Josefa Kušky (zemřel 25. 1. 1953 ve věznici v Liberci) a františkána Ambrože Jaroslava Toboly (zemřel asi 14. 3. 1953 ve věznici v Jihlavě) to byli C. V. Šulc a J. Dostálek, na jejichž osudy se zaměříme.

V Brně na speciálním uzavřeném oddělení Státní fakultní nemocnice u sv. Anny zemřel provinciál řádu milosrdných bratří Celestin Václav Šulc (* 24. 7. 1891 v Malém Újezdu /u Mělníka/). Po složení věčných slibů (září 1924) v pražském konventu u sv. Šimona a Judy působil po celou dobu jako ošetřovatel v řádové nemocnici Na Františku. Jako velmi aktivní a schopný organizátor byl v dubnu 1940 zvolen převorem pražského konventu. V souvislosti se zásahem proti klášterům milosrdných bratří na území protektorátu byl gestapem 14. května 1941 zatčen a od září 1941 až do konce války vězněn v koncentračním táboře Dachau, kde vykonával práci ošetřovatele na infekčním oddělení táborového lazaretu. Po návratu se jako převor nejprve věnoval obnově zchátralého kláštera a modernizaci nemocnice Na Františku (počátkem roku 1949 začleněna do Fakultní nemocnice). V dubnu 1950 se stal provinciálem milosrdných bratří v českých zemích.²⁹ Po únoru 1948 se zapojil do pomoci pronásledovaným osobám a koncem listopadu 1950 ho StB spolu se dvěma spolubratry zatkla (obviněn z vyzvědačství a velezrady); přes vážný zdravotní stav (pokročilé stadium rakoviny) byl podrobován tvrdým výslechům. Jeho nemoc se prudce zhoršila na jaře 1951, kdy lékaři konstatovali rozšíření metastáz mj. do oblasti bederní páteře (ochrnl na dolní polovinu těla). V dubnu byl narychlo převezen na uzavřené oddělení brněnské nemoc-

²⁹ K zabránění konventů řádu milosrdných bratří v roce 1950 nedošlo, protože řeholníci jako kvalifikovaní ošetřovatelé nebyli v nemocnicích tak snadno nahraditelní. Většina jejich představených však byla zatčena a odsouzena k mnohaletým trestům právě na počátku padesátých let (převor kláštera v Brně fr. Josef Faustin Hartl již v srpnu 1948) nebo prošla internací. V průběhu padesátých let došlo k zestátnění jejich nemocnic, bratři z nich byli vytlačeni a jejich konventy byly zrušeny. V Vlček, *Perzekuce mužských řádů a kongregací*, s. 78–79 a 256–259.